

Tarixiy-etnografik materiallar asosida bo'lajak o'qituvchilarda etnopedagogik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari

Ne'matov Mashxurbek Inomjon o'g'li –

Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Farg'ona filiali jismoniy tarbiya, sport nazariyasi va uslubi katedrasining o'qituvchisi,
Farg'ona davlat universiteti tadqiqotchisi
E-mail: mashhurnematov09@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2827-1753>

Annotatsiya. Maqolada tarixiy-etnografik materiallar (xalq og'zaki ijodi, yozma manbalar, urf-odat va marosimlar, mahalliy tarix hamda "tirik meros" elementlari) asosida bo'lajak o'qituvchilarda etnopedagogik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari tizimi konseptual asoslanadi. Tadqiqotning maqsadi – oliy ta'limda "Xalq pedagogikasi" va turdosh fanlar mazmuniga tarixiy-etnografik resurslarni fazaviy (kognitiv–tayyorlov–integrativ–yakuniy) yondashuv asosida integratsiyalash orqali motivatsion-qadriyatli, kognitiv-me'yoriy, faoliyatli-operatsion va refleksiv-baholovchi mexanizmlarning ishlash mantiqini ta'riflash, ularni lokal-modulli texnologiya hamda diagnostik qayta aloqa (feedback) bilan boshqarish yo'llarini ko'rsatishdir. Metodlar: adabiyotlar tahlili, pedagogik modellashtirish, so'rovnoma va testlar, amaliy kuzatuv, matematik-statistik tahlil. Natijalar pedagogik mexanizmlarni modul, metod va baholash indikatorlari bilan uyg'unlashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalarni beradi hamda tajriba-sinov natijalari asosida o'sish dinamikasini izohlaydi.

Kalit so'zlar: etnopedagogika; etnopedagogik madaniyat; tarixiy-etnografik materiallar; xalq pedagogikasi; pedagogik mexanizm; lokal-modulli texnologiya; refleksiya; qadriyatlar; bo'lajak o'qituvchi; pedagogik model; diagnostika; kompetensiya.

Педагогические механизмы развития этнопедагогической культуры у будущих учителей на основе историко-этнографических материалов

Аннотация. В статье концептуально обосновывается система дидактических механизмов развития этнопедагогической культуры будущих учителей на основе историко-этнографических материалов (фольклор, письменные источники, обычаи и обряды, локальная история и элементы «живого наследия»). Цель исследования – описать логику функционирования мотивационно-ценностного, когнитивно-нормативного, деятельностно-операционального и рефлексивно-оценочного механизмов при фазовой (когнитивная–подготовительная–интегративная–итоговая) интеграции ресурсов в содержание дисциплины «Народная педагогика» и смежных курсов, а также показать способы управления процессом через локально-модульную технологию и диагностическую обратную связь. Методы: анализ литературы, педагогическое моделирование, анкетирование и тестирование, наблюдение, математико-статистический анализ. Результаты представлены в виде практических рекомендаций по согласованию модулей, методов и индикаторов оценки в экспериментально-диагностическом формате.

Ключевые слова: этнопедагогика; этнопедагогическая культура; историко-этнографические материалы; народная педагогика; дидактический механизм; локально-модульная технология; рефлексия; ценности; будущий учитель; диагностика.

Pedagogical mechanisms for developing ethnopedagogical culture in future teachers based on historical and ethnographic materials

Annotation. This article conceptualizes a system of pedagogic mechanisms for developing the ethnopedagogical culture of future teachers through the integration of historical and ethnographic materials (folklore, written sources, customs and rituals, local history, and living-heritage elements). The aim is to describe how four mechanisms—motivational–axiological, cognitive–normative, activity–operational, and reflective–evaluative—work within a phase-based (cognitive–preparatory–integrative–final) design of the university course “Folk Pedagogy” and related disciplines. Methods include a literature review, pedagogical modeling, surveys and tests, classroom observation, and basic statistical analysis. The paper translates the mechanisms into a local-modular technology with explicit learning tasks, teaching methods, and assessment indicators supported by diagnostic feedback. The findings are presented as practical recommendations for aligning modules, methods, and evaluation tools and for interpreting growth dynamics in ethnopedagogical culture indicators.

Keywords: ethnopedagogy; ethnopedagogical culture; historical-ethnographic materials; folk pedagogy; pedagogic mechanisms; local-modular technology; reflection; values; pre-service teachers; assessment; competence.

KIRISH

Globalashuv, migratsion jarayonlar va axborot oqimining jadallashuvi sharoitida ta'lim tizimi ikki tomonlama vazifani bajaradi: birinchidan, shaxsni zamonaviy bilim va ko'nikmalar bilan qurollantiradi; ikkinchidan, shaxsning milliy-madaniy o'zligini (миллий-маданий ўзлик), qadriyatlar tizimini va ijtimoiy mas'uliyatini barqarorlashtiradi. Bunday sharoitda o'qituvchi shunchaki o'quv materialini "yetkazuvchi" emas, balki madaniy vositachilik (cultural mediation) qiluvchi, tarbiyaviy jarayonni boshqaruvchi hamda jamiyatning axloqiy-intellektual kapitalini ko'paytiruvchi professional sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun bo'lajak o'qituvchilarda etnopedagogik madaniyatni rivojlantirish masalasi pedagog kadrlar tayyorlashning muhim sifat mezoniga aylanmoqda [1; 2].

Etnopedagogik madaniyat (этнопедагогик маданият) mazmunan xalq tarbiyasi tajribasi, urf-odatlar, marosimlar, milliy qadriyatlar falsafasi, insonparvarlik pedagogikasi hamda zamonaviy pedagogik talablarga tayanadigan integral fenomen bo'lib, bo'lajak o'qituvchining quyidagi qobiliyatlarini ifodalaydi: (a) milliy-etnik omillarni pedagogik resurs sifatida tanish; (b) ularni ilmiy-nazariy, metodik va axloqiy mezonlar asosida tanlash; (c) dars va tarbiyaviy jarayonga uyg'un integratsiya qilish; (d) natijani baholash va refleksiya (qisqa qilib: "o'z amaliyotini tahlil qilish") orqali barqaror kasbiy pozitsiya shakllantirish [1; 4].

Tarixiy-etnografik materiallar (xalq og'zaki ijodi namunalari, yozma manbalar, mahalliy tarix, oila va mahalladagi tarbiya tajribasi, urf-odat va marosimlar, "tirik meros" elementlari) bo'lajak o'qituvchilarda etnopedagogik madaniyatni rivojlantirish uchun eng bevosita pedagogik resurs sanaladi. Biroq amaliyotda bu resurs ko'pincha epizodik va dekorativ tarzda qo'llanadi: darsda bir-ikki maqol yoki an'ana keltiriladi, lekin u o'quv maqsadi, baholash mezonini, metodik dizayn va kompetensiya natijalari bilan bir tizimga ulanmaydi. Natijada "material bor – mexanizm yo'q" holati yuzaga keladi: talaba materialni eslab qoladi, lekin uni pedagogik vazifaga aylantirish ko'nikmasini barqaror egallamaydi [1]. Shu muammo pedagogik mexanizmlar tushunchasini markaziy masalaga aylantiradi.

Pedagogik mexanizm deganda ta'lim jarayonining ichki "harakatga keltiruvchi" bog'lanishlarini – maqsad, mazmun, metod, vosita va diagnostik ta'minot o'rtasidagi uzviy aloqalarni tushunamiz. Mazkur mexanizm "tarixiy-etnografik material → pedagogik vaziyat → metodik faoliyat → baholash → refleksiya → kompetensiya" zanjiri bo'ylab ishlaydi. Mexanizm aniq bo'lsa, ta'lim jarayoni boshqariladigan, izchil va o'lchanadigan bo'ladi; mexanizm aniq bo'lmasa, natija ko'proq tasodifiy omillarga bog'liq qoladi [1].

Mavzuning ilmiy konteksti xalqaro adabiyotlarda ham keng muhokama qilinadi. Culturally relevant pedagogy konsepsiyasi o'qitishning uch yadro maqsadini birlashtiradi: akademik muvaffaqiyat (academic achievement), madaniy kompetentlik (cultural competence), tanqidiy ijtimoiy ong (critical consciousness) [7; 6]. Culturally sustaining pedagogy esa ta'lim "relevant" yoki "responsive" bo'lishi bilan cheklanmasligi, balki madaniy va lingvistik pluralizmni saqlash va rivojlantirishni (sustain) ham ko'zlashi lozimligini asoslaydi [9]. "Funds of knowledge" yondashuvi esa oila va mahalladagi amaliy bilimlarni o'quv jarayoniga olib kirish orqali o'qitish samaradorligini oshirish mantiqini beradi [8]. Bu yo'nalishlar etnopedagogik madaniyatni rivojlantirishga "xalq tajribasi – zamonaviy pedagogika – adolatli ta'lim" uchligi asosida qarashni kuchaytiradi.

Tadqiqot muammosi: tarixiy-etnografik materiallar asosida bo'lajak o'qituvchilarda etnopedagogik madaniyatni rivojlantirishni ta'minlaydigan pedagogik mexanizmlar qanday tizimlashtiriladi, ular qanday fazalarda ishlaydi va ularning natijasini o'lchash-boshqarish mexanizmi qanday bo'lishi kerak.

Tadqiqot maqsadi – tarixiy-etnografik materiallarni oliy ta'limning "Xalq pedagogikasi" va turdosh fanlari mazmuniga integratsiyalash orqali etnopedagogik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini (motivatsion-qadriyatli, kognitiv-

me'yoriy, faoliyatli-operatsion, refleksiv-baholovchi) nazariy hamda tajriba ma'lumotlari asosida asoslash va ularni lokal-modulli texnologiya doirasida amaliy boshqarish bo'yicha tavsiyalar berishdir [1].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Etnopedagogika ilmiy yo'nalish sifatida xalqning ko'p asrlik tarbiyaviy tajribasi va madaniy kodlarini o'rganadi, ularni zamonaviy ta'lim jarayonida qo'llashning prinsip va metodlarini izohlaydi [2]. Bu yondashuv tarbiyaning "yashirin" qismini – urf-odat, an'ana, marosim, oila-mashg'ulotlar, mahalla odobi kabi ijtimoiy institutlarda shakllangan tarbiyaviy qoidalarni pedagogik kontekstga olib kiradi. Ijtimoiylashuv nazariyasi nuqtayi nazaridan esa shaxs madaniy identifikatsiyasi va qadriyatlar tizimi aynan ijtimoiy institutlar orqali shakllanadi; ta'lim tizimi shu jarayonning markaziy bo'g'inidir [3]. Pedagogik aksiologiya (qadriyatlar pedagogikasi) esa ta'lim-tarbiyada qadriyatlarni tanlash, uzatish, shaxsiylashtirish va amaliy qarorga aylantirish mexanizmlarini aniqlashga xizmat qiladi [4]. Shu sababli etnopedagogik madaniyatni rivojlantirish – "bilim berish"dan ko'ra kengroq hodisa bo'lib, qadriyatli pozitsiya va amaliy kompetensiyani birlashtiradi.

Xalqaro adabiyotlarda madaniyatga sezgir pedagogik yondashuvlar o'qituvchini akademik talabchanlikni pasaytirmasdan, o'quvchi madaniyatini resurs sifatida ishga solgan holda adolatli ta'lim tashkil etish amaliyotiga yo'naltiradi [7; 9]. Culturally relevant pedagogy uch komponent (academic success – cultural competence – critical consciousness) bilan o'qituvchi kompetensiyasini integrallashga imkon beradi: ya'ni o'qituvchi o'quvchilarning madaniy tajribasini tan olib (va qadrlab), ularni akademik yuksalishga olib chiqishi, shu jarayonda ijtimoiy tengsizliklarni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmasini ham rivojlantirishi kerak [7]. Culturally sustaining pedagogy esa madaniyatni muzlagan (o'zgarmas) hodisa sifatida ko'rish xatolaridan ogohlantirib, madaniy amaliyotlar doimiy o'zgaruvchanligini tan olgan holda pluralizmni saqlash vazifasini qo'yadi [9]. Bu g'oya tarixiy-etnografik materiallarni o'qitishda juda muhim: tarixiy material "muzey eksponati" emas, aksincha jamiyatning dinamik tajribasi sifatida pedagogik vazifaga aylantirilishi lozim.

Shuningdek, etnografik yondashuv asosida intercultural competence'ni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar refleksiya, stereotiplarni qayta ko'rib chiqish, "boshqani" baholashdan ko'ra "o'zini" qayta anglash (self-reflection) mexanizmlarining muhimligini ko'rsatadi [10]. O'qituvchi tayyorlashda madaniy meros (heritage education) yo'nalishidagi tadqiqotlar bo'lajak o'qituvchilar meros tushunchasini ko'pincha tor talqin qilishi, manbalarni tanlash va pedagogik vazifaga aylantirishda qiyinchiliklarga duch kelishini qayd etadi; shu bois pedagogik yaxshilanishlar talab etiladi [13; 14]. Bu xulosalar tarixiy-etnografik materiallar bilan ishlashni tasodifiy emas, aynan mexanizmlar asosida tizimlashtirish zarurligini mustahkamlaydi.

Mazkur maqolada pedagogik mexanizm quyidagi mezonlar bilan tavsiflanadi:

- 1) maqsadga yo'naltirilganlik (maqsad–natija mosligi);
- 2) fazaviylik (o'zlashtirish bosqichlari bo'yicha rejalash);
- 3) metodik-operatsionallik (metod va vositalar orqali amaliy ko'rinish);
- 4) diagnostik nazorat (indikator va mezonlar orqali o'lchash);
- 5) refleksiv koreksiya (qayta aloqa asosida takomillashtirish) [1].

Bu mezonlar "mexanizm"ni shunchaki metodlar ro'yxati emas, balki boshqariladigan pedagogik tizim sifatida tushunishga imkon beradi.

Tadqiqot dizayni tizimli, shaxsiy-faoliyatga yo'naltirilgan va refleksiv yondashuvlar asosida qurilgan [1]. Empirik bazani pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan 450 nafar respondent-talabalar tashkil etgan; tajriba-sinov ishlari bir nechta oliy ta'lim muassasalarida olib borilgan [1]. Diagnostika instrumentlari sifatida so'rovnomalar, test, kuzatuv hamda

matematik-statistik tahlil qo'llangan [1]. Bu yondashuv etnopedagogik madaniyatni "faqat nazariy" fenomen emas, balki o'lchanadigan va boshqariladigan pedagogik natija sifatida ko'rishga imkon beradi.

Tarixiy-etnografik materiallar asosida etnopedagogik madaniyatni rivojlantirish jarayoni 4 fazada tashkil etiladi: kognitiv, tayyorlov, integrativ, yakuniy fazalar [1]. Har bir fazada maqsad, yetakchi komponent, metodlar guruhlari va diagnostik "checkpoint"lar aniqlanadi.

Amaliy integratsiya maydoni sifatida "Xalq pedagogikasi" fani muhim: o'quv rejasiga ko'ra, bu fan 2-kursning 3–4-semestrlari davomida jami 240 soat hajmda o'qitiladi (60 soat ma'ruza, 60 soat seminar, 120 soat mustaqil ta'lim) [1]. Shu resurslar tarixiy-etnografik materiallarni "bir martalik misol" sifatida emas, balki bosqichma-bosqich pedagogik tizim sifatida integratsiya qilish imkonini beradi.

Fazaviy yondashuvda metodlar tasodifiy tanlanmaydi; ularning maqsadga mosligi va rivojlantiruvchi imkoniyati hisobga olinadi [1]. Kognitiv fazada bilish va motivatsiyani faollashtiruvchi metodlar (muammoli bayon, klaster, interfaol ma'ruza); tayyorlov fazasida refleksiv-tahliliy metodlar (storytelling, munozara, debat, matn bilan ishlash); integrativ fazada qadriyat va kasbiy pozitsiyani mustahkamlovchi metodlar (case-study, qiyosiy tahlil, loyihaviy ta'lim, video-analiz); yakuniy fazada amaliy-pedagogik faoliyatga yo'naltirilgan metodlar (rolli o'yin, trening, problem-based learning, blended learning) ustuvor bo'ladi [1; 12]. Bu mantiq xalqaro adabiyotlarda ham uchraydi: masalan, o'qituvchi tayyorlashda refleksiv amaliyot, stereotiplarni tan olish va pedagogik samaradorlikni oshirish o'zaro bog'liq jarayonlar sifatida ko'rsatiladi [10; 11].

Etnopedagogik madaniyat ko'rsatkichlarini o'lchash uchun 4 o'lchov mezonini aniqlangan: (1) kognitiv-me'yoriy; (2) motivatsion-qadriyatli; (3) faoliyatli-operatsion; (4) refleksiv-baholovchi [1]. Har bir mezon bo'yicha rivojlanish darajalari reproduktiv (past), konstruktiv (o'rta), ijodiy-integrativ (yuqori) ko'rinishida talqin qilinadi [1]. Bu baholash tizimi pedagogik mexanizmlarning real natijasini ko'rsatadigan "diagnostik tayanch" sanaladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalarini umumlashtirish asosida pedagogik mexanizmlar quyidagi to'rtlikda tizimlashtiriladi:

1) Motivatsion-qadriyatli mexanizm. Mazkur mexanizm talabalarda milliy tarbiya merosiga qiziqish, kasbiy ehtiyoj va qadriyatli munosabatni shakllantiradi. Tarixiy-etnografik materiallar bu bosqichda "qiziqarli faktlar" emas, balki o'qituvchining tarbiyaviy mas'uliyatini faollashtiruvchi resurs sifatida talqin qilinadi [1; 4]. Xalqaro adabiyotda bu "cultural competence" va "valuing cultural diversity" bilan uyg'un: o'qituvchi o'quvchi madaniyatini qadrlar ekan, akademik muvaffaqiyatni ham kuchaytirishiga urg'u beriladi [7; 11; 5].

2) Kognitiv-me'yoriy mexanizm. Bu mexanizm etnopedagogika tushunchalari, xalq pedagogikasi, urf-odat va marosimlarning tarbiyaviy vazifalari, shuningdek, zamonaviy ta'lim standartlari va kompetensiyalar bilan bog'lanishi haqida tizimli bilimlar shakllantiradi [1; 2; 3]. Culturally sustaining yondashuvi nuqtayi nazaridan, bu bilimlar "madaniyat muzlagan" degan xatoni bartaraf etib, madaniyatning dinamikligini tan olishga yo'naltirilishi lozim [9].

3) Faoliyatli-operatsion mexanizm. Bu mexanizm tarixiy-etnografik "matnlar"ni (ertak, rivoyat, maqol, marosim tavsifi, mahalla tarbiyasi tajribasi) pedagogik vaziyatga aylantirish, dars konspekti va topshiriq dizaynini yaratish, microteaching, case-based va problem-based mashg'ulotlar orqali pedagogik harakatlar repertuarini kengaytiradi [1]. "Funds of knowledge" yondashuvi bu bosqichning mantiqiy asosini beradi: oila va

mahalladagi amaliy bilim “o‘quv topshirig‘i”ga aylantiriladi, o‘quvchi tajribasi resurs sifatida ishga solinadi [8]. Shuningdek, o‘qituvchi tayyorlash bo‘yicha tadqiqotlar kulturaga sezgir o‘qituvchi-ta’limchi (teacher educator) bo‘lish jarayonida “strategiyalar” va “asset-based view” (resursga yo‘naltirilgan qarash) shakllanishini ta’kidlaydi [12].

4) Refleksiv-baholovchi mexanizm. Bu mexanizm talabning o‘z progressini baholashi, stereotiplar va “implicit bias”larni aniqlashi, feedback asosida o‘quv yo‘lini koreksiya qilishi hamda amaliy kompetensiyani barqarorlashtiradi [1; 10]. Intercultural competence bo‘yicha etnografik ishlar refleksiyaga tayangan “prepare–engage–evaluate–reflect” kabi jarayonlar orqali shaxsiy o‘shish va o‘zini qayta anglash sodir bo‘lishini ko‘rsatadi [10]. Shu bois refleksiya etnopedagogik madaniyatni “barqaror” qiladigan mexanizm sifatida alohida ahamiyatga ega.

Pedagogik mexanizmlarni samarali ishlatish uchun fazalar bo‘yicha metodlar uyg‘unligi talab etiladi. Tadqiqotda 4 fazali tuzilma (kognitiv–tayyorlov–integrativ–yakuniy) va mos komponentlar (motivatsion–refleksiv–aksiologik–operatsion) bir-birini to‘ldirishi ko‘rsatilgan [1]. Quyidagi jadval bu mantiqni qisqacha tizimlashtiradi.

1-jadval.

Fazaviy tuzilma – yetakchi komponent – tipik metodik mahsulot

Faza	Yetakchi komponent	Tipik metodlar (misol)	Bosqich yakunidagi mahsulot (indikator)
Kognitiv	Motivatsion	muammoli ma’ruza, klaster, konsept xarita	etnopedagogik tushunchalar xaritasi; manbalar katalogi [1]
Tayyorlov	Refleksiv	storytelling, munozara, matn tahlili	“qadriyatli pozitsiya” refleksiya yozuvi; etik dilemmalar tahlili [1; 10]
Integrativ	Aksiologik	case-study, loyiha, qiyosiy tahlil	dars dizayni loyihasi (qadriyat+kompetensiya) [1; 7]
Yakuniy	Operatsion	microteaching, rol o‘yin, PBL, blended	amaliy dars/treyning; rubrika asosida baholangan natija [1; 8]

Jadvaldan ko‘rinadiki, mexanizmlar “biryo‘la” emas, ketma-ketlikda kuchayadi: avval bilish va qiziqish, so‘ng refleksiya, keyin kasbiy e‘tiqod va dizayn, nihoyat amaliy qo‘llash va baholash.

Tarixiy-etnografik materialning pedagogik resursga aylanishi uchun uni transformatsiya qilish qoidalari zarur. Tadqiqot natijalari va xalqaro yondashuvlar bilan uyg‘un holda quyidagi qoidalar taklif etiladi:

(1) Manba → muammo. Har bir material “qanday tarbiyaviy g‘oya?” va “zamonaviy sinfda qaysi kompetensiyani rivojlantiradi?” savollari bilan muammoli vaziyatga aylantiriladi [4; 9].

(2) Muammo → topshiriq. Muammoli vaziyat “o‘quvchi–ota-ona–mahalla” kontekstida real vaziyat (case) sifatida dizayn qilinadi; bu funds of knowledge mantiqiga mos [8].

(3) Topshiriq → baholash. Baholash rubrikasi 4 mezon (kognitiv, motivatsion, faoliyatli, refleksiv) bilan moslashtiriladi [1].

(4) Baholash → koreksiya. Diagnostik feedback asosida modul mazmuni va metodlariga korektiv o‘zgartirish kiritiladi (refleksiv mexanizm) [1; 10].

Bu qoidalar materialdan kompetensiyaga o‘tish yo‘lini “texnologik” qiladi, ya’ni o‘qituvchi tayyorlash jarayoni boshqariladigan tizimga aylanadi.

Tajriba-sinov yillari yakunida tajriba guruhlarida nazorat guruhlariga nisbatan o‘rtacha samaradorlik o‘shishi 2023–2026 oralig‘ida o‘rtacha 13,08%ni tashkil etgani ko‘rsatilgan [1]. Ayrim yillik kesimlarda tajriba guruhining nazoratga nisbatan o‘shishi 2023–2024 yilda 15,25%, 2024–2025 yilda 12,46% bo‘lgani qayd etiladi [1]. Bu natijalar pedagogik

mexanizmlar tizimi va lokal-modulli texnologiya uyg'un qo'llanganda etnopedagogik madaniyat ko'rsatkichlari statistik jihatdan sezilarli o'sishini anglatadi.

Mazkur o'sishning mexanizmi shundan iboratki, fazaviy dizayn talabning bilimni qadriyatga, qadriyatni esa amaliy harakatga "aylantirib", refleksiya orqali barqarorlashtiradi. Xalqaro tadqiqotlarda ham culturally responsive teaching bo'yicha kritik refleksiya va samaradorlik (efficacy) o'rtasidagi aloqalar ko'rsatib beriladi [11], o'qituvchi-ta'limchilarni tayyorlash jarayonida esa "culturally plural perspectives" bilan ishlash va "asset-based views" shakllanishi muhim deb baholanadi [12]. Demak, olingan natijalar milliy tajribani xalqaro metodologik yo'nalishlar bilan bir yo'nalishda ekanini ko'rsatadi.

Birinchidan, tarixiy-etnografik materiallar bilan ishlash noto'g'ri tashkil etilsa, essentialism (madaniyatni o'zgarimas, muzlagan narsa deb ko'rish) xavfi yuzaga keladi. Culturally sustaining yondashuvi madaniyatning dinamikligini ta'kidlaydi [9]. Shu sababli material (masalan, marosim) "faqat qadimgi an'ana" sifatida emas, balki bugungi tarbiya va jamiyatda qanday transformatsiya qilinishini muhokama qiladigan resurs bo'lishi kerak.

Ikkinchidan, bo'lajak o'qituvchilar merosni tanish va qadrlashda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin; buni meros ta'limi bo'yicha tadqiqotlar ham ko'rsatadi [13; 14]. Demak, motivatsion-qadriyatli mexanizm "o'z-o'zidan" ishlamaydi; u rejalashtirilgan vazifalar, refleksiya va baholash bilan qo'llab-quvvatlanishi zarur.

Uchinchidan, zamonaviy ta'limda raqamli resurslar pedagogik mexanizmlarni kuchaytirishi mumkin. Meros ta'limi bo'yicha sharhlar pedagogik modellarni boyitishda raqamli strategiyalar zarurligini urg'ulaydi [14]. O'zbekiston sharoitida bu – audio/video arxiv, mahalliy manbalarni raqamlashtirish, QR-matnlar, digital storytelling, virtual muzey ekskursiyalari kabi vositalar orqali amalga oshirilishi mumkin.

XULOSA

Maqolada tarixiy-etnografik materiallar asosida bo'lajak o'qituvchilarda etnopedagogik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari tizimli yondashuv asosida asoslandi. Asosiy xulosalar:

1) Etnopedagogik madaniyatni rivojlantirish motivatsion-qadriyatli, kognitiv-me'yoriy, faoliyatli-operatsion va reflektiv-baholovchi mexanizmlarning uzviy birligida samarali ishlaydi [1].

2) Tarixiy-etnografik materiallar ta'lim jarayoniga "ma'lumot" sifatida emas, "pedagogik transformatsiya" qoidalari asosida muammo–topshiriq–baholash–koreksiya zanjiri orqali integratsiya qilinsa, natijaviylik oshadi [1; 8; 10].

3) Lokal-modulli texnologiya mexanizmlar tizimini amalda boshqariladigan, o'lchanadigan va korektiv jarayonga aylantiradi; tajriba ma'lumotlari o'rtacha 13,08% o'sish bilan metodikaning samaradorligini ko'rsatadi [1].

4) Xalqaro konsepsiyalar (culturally relevant/sustaining pedagogy, funds of knowledge, intercultural competence) etnopedagogik madaniyatni rivojlantirishni "kritik refleksiya + amaliy dizayn + madaniy pluralizmni qadrlash" chizig'ida kuchaytiradi [7; 8; 9; 10; 11; 12].

Kelgusida tadqiqotlar pedagogik mexanizmlarning har birini alohida indikatorlar bilan chuqurroq o'lchash, raqamli meros resurslarini integratsiya qilish hamda turli fanlar (tarix, adabiyot, boshlang'ich ta'lim metodikasi) kesimida modullarni kengaytirishni talab qiladi [14].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Gay G. Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice. – 3rd ed. – New York: Teachers College Press, 2018. – 304 p.
2. Holmes P., O'Neill G. Developing and evaluating intercultural competence: Ethnographies of intercultural encounters // International Journal of Intercultural Relations. – 2012. – Vol. 36(5). – P. 707–718.
3. Ladson-Billings G. But That's Just Good Teaching! The Case for Culturally Relevant Pedagogy // Theory into Practice. – 1995. – Vol. 34(3). – P. 159–165.
4. Ladson-Billings G. Toward a Theory of Culturally Relevant Pedagogy // American Educational Research Journal. – 1995. – Vol. 32(3). – P. 465–491.
5. Liao W., Wang X., Qin K. Learning to become culturally responsive teacher educators in an internationalized doctoral course: A video-cued interpretive study // Teaching and Teacher Education. – 2021. – Vol. 102. – 103339.
6. Moll L.C., Amanti C., Neff D., Gonzalez N. Funds of Knowledge for Teaching: Using a Qualitative Approach to Connect Homes and Classrooms // Theory into Practice. – 1992. – Vol. 31(2). – P. 132–141.
7. Paris D. Culturally Sustaining Pedagogy: A Needed Change in Stance, Terminology, and Practice // Educational Researcher. – 2012. – Vol. 41(3). – P. 93–97.
8. Subramaniam K. A place-based education analysis of prospective teachers' prior knowledge of science instruction in informal settings // International Journal of Educational Research. – 2020. – Vol. 99. – 101497.
9. Suárez-Álvarez P., Otero-Varela A. Working with Cultural Heritage from the Local Environment: Analysis of Perceptions of Future Teachers // Social Sciences. – 2025. – Vol. 14(2). – 99.
10. Ulbricht J., Schachner M.K., Civitillo S., Juang L. Fostering Culturally Responsive Teaching Through the Identity Project Intervention: A Qualitative Quasi-Experiment with Pre-Service Teachers // Identity. – 2024. – Vol. 24(4). – P. 307–330.
11. Valencia Arnica Y.K., Ccasani Rodriguez J.L., Rucano Paucar F.H., Talavera-Mendoza F. The Status of Didactic Models for Heritage Education: A Systematic Review // Heritage. – 2023. – Vol. 6(12). – P. 7611–7623.
12. Xodjayev B.X. Pedagogik aksiologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 168 b.
13. Волков Г.Н. Этнопедагогика. – М.: Академия, 1999. – 168 с.
14. Мудрик А.В. Социализация человека: учеб. пособие. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 304 с.